

ACC. N:R M. 13036:1-6.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *P. W. Bergman, Strömsnäsbruk*
Härad: *Västbo* Berättare: " " "
Socken: *Forsveda* Berättarens yrke: *f. d. smickare*
Uppteckningsår: *1954* Född år *1876* i *Forsveda*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Julkappan och julmonte. s. 1-2.

LUF 48.

Lilla jul och lille julafton. s. 2-6.

" 47.

Skriv endast på denna sida

Lilla Jul och Lille julafton.

1. På olika trakter har man på olika dagar använt benämningarna lilla jul och lille julafton. Vilka dagar har man i Eder trakt kallat så.
2. Firades lilla jul på något särskilt sätt?
3. Förekom det att man gav varandra gåvor vid lilla jul?
4. Har Lucia på något sätt firats i Eder trakt? Klädde man ut sig på något särskilt sätt? Känner Ni till uttrycken "lussegubbar" eller "lussegetter"?
5. När infördes i Eder trakt Luciaseden med den vitklädda flickan med ljus i håret? När såg Ni en Luciabrud första gången?
6. Hur firades Lucia förr i tiden innan man klädde till Lucia-brud?
7. Har det i Er trakt varit vanligt att äta tidig frukost på Luciadagens morgon? Har man några särskilda talesätt eller sedvänjor i sammanhang härmed?
8. Förekom det att man bjöd på Lussibiten? Vad menade man därmed?
9. Brukade man slakta julgrisen på Luciadagen - eller brukade den slaktas på en annan bestämd dag. Fanns det några bestämda tider i samband med julslakten. Skulle slaktaren eller andra medhjälpare ha någon bestämd traktering - eller skulle de få något av slaktmaten med sig hem?
10. Har man i Eder trakt använt uttrycket "svinottan" och vad menade man därmed?
11. Brukade Lucia bjuda på Luciakatter? När infördes seden att baka lussekatter? Vilken form och storlek hade de?
12. Har man firat kyndelsmässan i Eder trakt? Gör man det fortfarande - eller har seden bortlagts - i så fall när?
13. Hur firade man Kyndelsmässan?
14. Har Ni hört talas om att man gav varandra gåvor vid Kyndelsmässan?
15. Har man använt uttrycket Benraskesöndag i Eder trakt? Vilken dag kallades så - och varför fick dagen detta namn?
16. Vilken dag ansåg man att julen tog slut? Och vilka sedvänjor hade man därvid?

ACC. N:R M. 13036: /.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Att ge julklapp är nog en gammal sed, fast det inte blivit så allmänt brukligt förrän på de senaste 50 åren. Men det var nog bland s.k. bättre folk vanligt långt tidigare. Det har berättats från mitten av 1800-talet om julbockar, som kommo med julklappar, som delades ut av en tomte. Bland allmogen brukades det att så tyst som möjligt smyga sig fram och öppna dörren och kasta paketen på golvet och sedan så fort som möjligt avlägsna sig. De som fått paketen, fingo gissa vem som varit där. Det kunde vara knepigt ibland, men i regel gissade de rätt.

Hur det gick till på en liten herrgård i Västbo i slutet på 1800-talet kan jag berätta. Det var herrskapet, som gav julklappar sinsemellan samt barn och tjänare. Alla paket voro färdiga och ombundna med snören och förseglade med patrons lacksigill samt försedda med adress till mottagaren. (Om detta var början att slå in och försegla julklappar vet jag inte, men det var första gången jag såg det.)

Det var julafton och alla voro samlade i herrskapets matsal.

Det bjöds på dopp i grytan och annan julmat och parton och frun un-

Luf. 48
/

ACC. N:R M. 13036:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

höll med litet av varjehandas prat. Sedan blev det utdelning av julklapparna och patron var själv jultomte och läste upp adresserna och lämnade ut paketen, vars värde varierade mellan 5:- kr och 10 öre.

2

Alla voro glada och belåtna. Detta var julaftonen år 1898.

Julklappsrim förekom i vissa fall, t.ex. "En liten gåva jag digger, när jag blir rik, skall du få mer".

De första julkorten kommo nog någon gång på 1890-talet, då John Fröberg, Finspong, började sälja visitkort med tryck "God jul" eller "Gott nytt år". Det blev sedan flera firmor, som började göra julkort, t.ex. Stråhlin & Persson, Korsnäs, och Åhlén och Holm, Insjön, men att sända julkort med post som vykort började nog inte förrän några år in på 1900-talet. Det äldsta jag kan hitta, som är befordrat med posten, är från 1905. Om det förekommit tidigare, vet jag inte.

Lup. 47.

Lille jul kallades förr i den trakt, där jag i min barndom hade mitt hem, den dag i almanackan, som har namnet Maria kyrkogång, vilket var den 2:e februari. Kyndelsmässodagen och lille julafton alltså var således den 1:e februari. Att lille jul firades på något sätt kan man inte säga, Det var nog bara till namnet. Att ge varandra gåvor

ACC. N:R M. 13036:3.

till lille jul kanske har förekommit men inte i någon större all-
mänhet.

Lucia firades på flera olika sätt. Ett var att på något sätt
klä ut sig och sota ner sig i ansiktet eller göra sig mask av grå-
papp, som man kallade skräpukansikte. Sedan samlades så många som
möjligt och gingo ut på vägarna och sjöngo Sancta Lucia och även
göra besök i stugorna, som de gingo förbi. De blevo då bjudna på
något kanske och då var det bra, och de sjöngo Sancta Lucia till
tack. Så fortsatte de till nästa ställe.

En annan Lucia var en gammal torpare, Han var så kallad bya-
spelman och poet. Han fick i sitt sinne att han skulle som de sade,
"gå Lucia". Han tog sin gamle fiol och några godsaker och ett ljus
på en liten bricka samt ett för tillfället författat poem och gick
fram till herrgården, satte ifrån sig brickan och spelade några
glada låtar. Så tände han ljuset och gick in och bjöd vad han hade
och läste upp det han hade författat. Hur det lydde i sin helhet
har jag aldrig fått höra, men att gamle Jonas besök på hergården
lucianatten blev högt uppskattat. Det inträffade något av de sista

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

ACC. N:R M. 13036: 4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

åren på 1880-talet.

Ett annat luciafirande, som hände i en by en mil väster om Värnamo, vill jag berätta. Det var år 1899 eller 1900 det var några ungdomar samlade, som hade klätt ut sig och givit sig ut att gå Lucia. När de kommo till en bondgård och började sjunga, kom bonden ut med bössan och befallde dem att gå därifrån, vilket genast åtllyddes. I sin upphetsade stämning lossade bonden ett skott efter dem, som träffade en av dem i huvudet. Han blev allvarligt skadad. En långvarig rättegång vid Östbo häradsrätt blev följd. Hur den slutade skall jag inte försöka tala om. Sedan har det inte förkommit att fira Lucia på det viset och därmed blev det slut med seden att kläda ut sig till "lussegubbar" eller "lussegetter".

Hur länge det sedan dröjde, innan de började med att kläda luciabrudar med ljus i håret, det vet jag inte, men det var nog rätt många år. Jag tror det var en nykterhetsförening, som började att fira Lucia på ett mera värdigt sätt.

Nr 7 och 8 i frågelistan kan jag inte ge något svar på.

Att slakta julgrisen var ju vanligt i december, men om det

ACC. N:R M. 13036:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5

blev på Luciadagen eller någon annan dag, vet jag inte, om det hade någon betydelse. En sed var vanlig att börja så tidigt, att egentliga slakten var färdig, innan det började ljusna till ny dag, därav benämningen "svinotta" eller "grisotta". Slaktaren och hans medhjälpare trakterade vanligen, innan de började, med en sup eller två, den s.k. slaktsupen. När sedan grisen var död ytterligare en sup. När slakten var färdig, blev det mat och ytterligare supar. Slaktlön var vanligen någon smakbit av slakten.

Hur man firade kyndelsmäsas, ja, det var ju till åminnelse av Jungfru Marie kyrkogång. När seden att alla kvinnor, som fött barn, skulle kyrktagas en viss tid efter nedkomsten, vanligtvis sex veckor, upphörde, så slutade man att fira Marie kyrkogång. Vilket år kan jag inte säga men troligen något av de första åren på 1900-talet.

Benraskesöndag var den första söndagen efter trettondagen. Den har fått sitt namn efter en gammal sed att samla alla köttben, som blivit under julen. Detta benrask skulle kokas någon soppa på till middag och det kött, som möjligen fanns kvar på benen, skrapades av. Alltså hade de ätit köttet under julen, så fingo de

ACC. N:R M. 13036:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

de skrapa benen på Benraskesöndagen.

Tjugondedag Knut dansar vi julen ut, är det gamla ordstävets, som så ofta hördes i den gamla tiden. Den 13 januari är och har väl också långt tillbaka i tiden varit då man ansett, att julen var slut. Då gjorde man det litet festligt, åtminstone för barnen genom att plundra julgranen.

En sed, som väl numera upphört men förr var bruklig på en del platser i Västbo, var att göra knutgubbar. Det gick till så, att man tog en gammal utsliten kostym och stoppade den väl med hö, en gammal träsko fick duga till huvud och en gammal hatt eller mössa sattes på. När den var färdig, var det att osedd bära den och ställa den vid förstugdörren hos någon granne tidigt på morgonen, men det gällde, att denne var uppe och tog den och bar den till en annan förstugdörr och så vidare. Att få behålla gubben skulle vara generande. Det hela var ju ett oförargligt skämt.

6